

Gewone dwergvleermuis in de vlucht. Foto Paul van Hoof

Een kwart eeuw dataverzameling

Langdurige monitoring van gewone dwergvleermuis en laatvlieger

In 1993 zag de auteur bij een huis in de Zandstraat te Doetinchem toevallig uitvliegende gewone dwergvleermuizen. Zij begon vanaf toen de aanwezige vleermuizen te tellen en bij te houden in welke huizen de grote kolonies zich bevonden. De start van kolonienmonitoring in 1997 door de Zoogdiervereniging was aanleiding om steeds op de eerste vrijdag van juni tellingen uit te voeren. Vanaf 2001 gebeurden de tellingen door een groep van minimaal tien tellers, veelal leden van de regionale IVN zoogdierwerkgroep. In dit artikel beschrijven we voornamelijk de tellingen vanaf 2001.

Henriette van der Loo

De Zandstraat is een kleine wijk van Doetinchem die wordt omringd door bos op rivierduinen. In 1959 heeft het toenmalige ministerie van Justitie in het noordwesten van Doetinchem, tegen de Kruisbergse bossen aan, deze woningen gebouwd. De huizenblokken bestaan uit twee tot zes

woningen met platte daken. De kopse kanten van de blokken hebben ieder zes ventilatiespleten (open stootvoegen) direct onder de dakrand. De huizen hadden oorspronkelijk oliekachels, bij de meeste huizen zijn die inmiddels vervangen door houtkachels, allesbranders of centrale

verwarming. Aangezien vleermuizen temperatuurgevoelig zijn kan dit invloed hebben gehad op de geschiktheid van de huizen als verblijfplaats.

De eerste tellingen De eerste jaren bestonden de tellingen uit losse observaties.

De reden voor de tellingen was interesse in het gedrag van vleermuizen. De auteur was met name geïnteresseerd in de keuze van de verblijfplaatsen en de trouw aan deze locaties. Op verschillende momenten in de zomer werden tellingen van uitvliegende vleermuizen uitgevoerd. Aan de hand van deze observaties werd geconcludeerd dat gewone dwergvleermuizen vaak van locatie wisselden; laatvliegers toonden een veel grotere mate van trouw aan verblijfplaatsen. Omdat de tellingen op verschillende momenten in het jaar werden uitgevoerd waren de tellingen onderling niet goed te vergelijken.

Zorgvuldigere opzet monitoring

In 2000 besloot de auteur om medegeïnteresseerden in vleermuizen en zoogdieren te zoeken om aan projecten mee te doen. Immers, gedeelde vreugde is dubbele vreugde is en je kunt veel van elkaar leren. Zo werd een zoogdierwerkgroep gestart (zie kader) en werd het mogelijk simultaantellingen te organiseren zodat een nauwkeuriger beeld werd verkregen van de aanwezige aantallen vleermuizen.

Vanaf 2001 werd meestal in de eerste week van juni geteld, soms in de tweede of derde week. Voorafgaande aan een telling kregen de deelnemers tellertjes en batdetectors en werd afgesproken wie waar postte. Met minimaal tien tellers werden de uitvliegopeningen bij een deel van de huizen in de gaten gehouden. De tellers stonden aan de voorkant op straat waarbij de zijgevels met de ventilatieopeningen goed te zien waren. Door tuinen en hekken konden de achtergevels niet worden overzien. Indien mogelijk werd elk geschikt hoekhuis door een teller bewaakt. Huizen waarvan bekend was dat openingen waren dichtgemaakt werden niet meegenomen. Zodoende werden achttien huizen in de gaten gehouden.

Resultaten monitoring Figuur 2 laat zien welke aantallen gewone dwergvleermuizen en laatvliegers per huis en per jaar zijn geteld, inclusief de totalen. Hieruit blijkt dat de vleermuizen regelmatig verhuizen en dat de aantallen getelde dieren van jaar tot jaar flink kunnen variëren. Omdat de voortplanting bij vleermuizen langzaam gaat (een vrouwtje krijgt per jaar maar één of soms twee jongen) is aannemelijk dat deze variatie niet het gevolg is van een toe- en afnemend aantal volwassen vrouwtjes, maar dat verhuisgedrag en/of een kleiner of groter aantal uitvliegende jongen hierbij een rol

spelen. Daarnaast zijn er nog enkele factoren van invloed. Zo werd in 2006 en 2009 waargenomen dat een aantal dieren niet uitvloog, waarschijnlijk als gevolg van koud weer. Er werden bij verblijfplaatsen wel sociale geluiden gehoord, maar geen uitvliegende vleermuizen meer gezien. Ook is aannemelijk dat verblijfplaatsen zijn gemist. In 2008, 2009 en 2014 werden bijna geen uitvliegende laatvliegers waargenomen maar foerageerden dieren wel in de omgeving. Laatvliegers en gewone dwergvleermuizen werden regelmatig tezamen bij een huis uitvlegend waargenomen. Zo werden er bijvoorbeeld in 2011 bij een huis 23 uitvliegende gewone dwergvleermuizen geteld en elf laatvliegers.

aanwezig]. Factoren die mogelijk van invloed zijn op deze voorkeuren zijn de expositie van de uitvliegopeningen (en daarmee ook de richting van de muur waarin deze opening zich bevindt) en de afstand van de huizen tot het bosgebied.

Laatvlieger Zoals gebruikelijk is de laatvlieger veel minder algemeen dan de gewone dwergvleermuis. Het grootste aantal in één keer uitgevlogen dieren is twintig (in 2001). Ook het aantal huizen dat door laatvliegers als verblijfplaats gebruikt wordt is veel lager, namelijk zeven. De huizen waar een voorkeur voor lijkt te zijn, betreft huis 9 en 15 (zes keer aanwezig) en 16 (vijf keer aanwezig). Dit kan verband houden met de

Figuur 1 De huizen aan de Zandstraat vormen een kleine, zelfstandige wijk van Doetinchem, omringd door bos.

Gewone dwergvleermuis De resultaten laten zien dat in de Zandstraat een grote, redelijk stabiele kraamkolonie gewone dwergvleermuizen aanwezig is: in 2005 werden 388 dieren geteld en in 2012 346. Het grootste aantal dat bij een huis geteld werd was 344 (in 2012). In andere jaren waren groepen van meer dan tien dieren in twee tot vier huizen aanwezig. Bij alle achttien huizen zijn verblijfplaatsen van gewone dwergvleermuizen vastgesteld. Er lijkt een voorkeur te zijn voor bepaalde huizen. Dit geldt voor huisnummers 1 (negen keer aanwezig), 7 (zes keer aanwezig), 8, 9 en 12 (ieder vijf keer

grootte van de uitvliegopeningen. De laatvlieger is groter dan de gewone dwergvleermuis en heeft openingen nodig van 15 mm breedte of groter, terwijl de gewone dwergvleermuis door een kier van 8 mm kan. Het aantal getelde laatvliegers is in de afgelopen 16 jaar afgenomen, maar statistisch gezien is deze afname niet significant.

Verloop in geschiktheid huizen

In de Zandstraat zijn in totaal 26 huizen met geventileerde spouwmuur gebouwd. Voor de start van de monitoring waren de ventilatieopeningen van vijf huizen al

Zoogdierwerkgroep van IVN De Oude IJsselstreek

De leden nemen deel aan onder andere vleermuiszoldertellingen, eekhoornmonitoring, braakballenpluizen en klachtenafhandeling van vleermuizen. Ook is geoeftend in het lezen van sporen. Later kwamen daar de simultaantellingen van bevers in de Oude Rijnstrangen, het otter- en het BuBo-project bij. Met de opgedane kennis worden natuurgebieden van Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten geïnventariseerd. De leden zetten hun zoogdierkennis in bij diverse andere IVN-activiteiten, zoals excursies en tentoonstellingen. Intussen telt de werkgroep zo'n 15 actieve leden, variërend in leeftijd van 33 tot 75 jaar. Ook de kolonietellingen in de Zandstraat maken deel uit van de activiteiten.

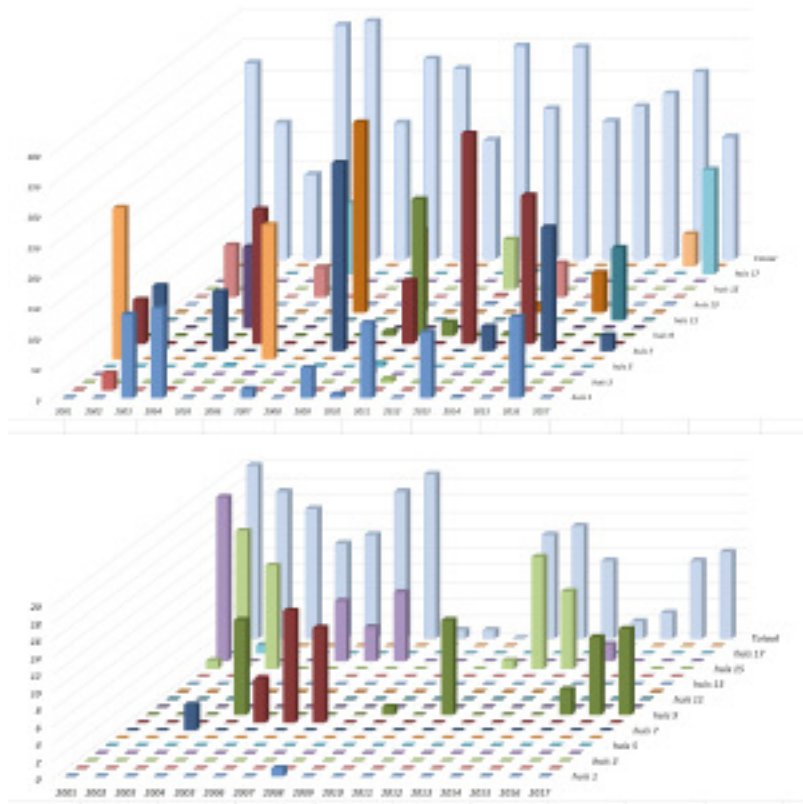

De huizen aan de Zandstraat hebben een plat dak en open stootvoegen bij de blinde muren.

Foto Henriette van der Loo

De tellingen worden sinds 2001 uitgevoerd door de zoogdierwerkgroep van IVN de Oude IJsselstreek, een gezellige bezigheid! Foto Jeltje Berendsen

Figuur 2 Aantallen uitvliegende gewone dwergvleermuizen (a) en laatvliegers (b) per jaar en per huis. De achterste kolommen geven de totale aantallen per jaar.

dichtgemaakt. Bij twee woningen waren al vóór 1994 de ventilatiespleten zichtbaar dichtgesmeerd om de vleermuizen buiten te houden. Bij een derde huis was vliegengas in de ventilatiespleten gestopt.

Bij een huis waar in 1999 nog 15 laatvliegers werden geteld ontstond in de daarop volgende winter lekkage aan het dak. Bij de reparatie werd een onbekend aantal laatvliegers in hun winterslaap verstoord. In de jaren daarna keerden de vleermuizen niet terug.

Er is veel verloop onder de huiseigenaren. Een aantal van hen heeft in de loop der jaren de ventilatiespleten afgesloten of de spouw geïsoleerd en momenteel hebben diverse bewoners isolatieplannen. Maar bij een van de huizen, dat favoriet is bij vleermuizen, is door de bewoner bewust niet geïsoleerd vanwege de aanwezige dieren. Ook is van een huis bekend dat isolatie is uitgevoerd maar dat in het daarop volgende jaar er weer vleermuizen huisden. En bij een ander huis waar in 1994 stootvoegen waren dichtgemaakt werden in 2015 53 uitvliegende gewone dwergvleermuizen geteld. Er zijn dus zowel negatieve als positieve ontwikkelingen.

Houding van de bewoners

In de eerste jaren waren de bewoners

regelmatig bij de telling aanwezig en kregen we informatie over de huizen. Ook nu komen geregeld enkele mensen een praatje maken. In 2008 is voor de bewoners een voorlichtingsbijeenkomst georganiseerd in het 'buurtafé'. Een deel van de bewoners kijkt positief naar de vleermuizen, maar een aantal ook negatief: ze kennen de wet. Nieuwe isolatiemaatregelen bedreigen de nu nog geschikte huizen. De gemeente Doetinchem en de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland hebben hiertegen bezwaar gemaakt. De telgegevens die door de zoogdierwerkgroep zijn verzameld werden daarbij gebruikt. Maar de bereidheid van de bewoners rekening te houden met de vleermuizen blijft onmisbaar; actief toezicht houden op naleving van de wet is simpelweg onmogelijk. In contact met een ambtenaar van de gemeente is de suggestie gedaan om de mensen, die niet isoleren in het belang van de vleermuizen, schadeloos te stellen door extra verwarmingskosten te vergoeden. Maar een potje is hier nog niet voor gevonden...

Henriette van der Loo is gepensioneerd biologie docent en adviseur ecologie, en is onder andere actief als vrijwilliger bij het IVN.

ZOOGDIER
DIGITAAL